

Το «πουντζίν» από την Αρχαιότητα μέχρι την Αγγλοκρατία Το «πουντζίν» του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού

της δρος Αικατερίνης Χ. Αριστείδου

Το «πουγγίν» ή πουγκί είναι γνωστό στην Κύπρο ως «πουντζίν», από τη βυζαντινή λέξη «πουγγίον, υποκορ. του «πούγγα», από τη λατ. λ. *runga* (ειδικό σακουλάκι για χρήματα, βάλαντιον, θυλάκιον, κομπόδεμα, χρηματικό απόδεμα). (Βλ. Κ. Χατζηιωάννου, *Περί των εν τη Μεσαιωνική και Νεωτέρα Κυπριακή ξένων γλωσσικών στοιχείων*, Λευκωσία 1936 (β' έκδ. Λευκωσία 1991).

Το πουγγί υπήρξε από την αρχαιότητα και ήταν γνωστό ως *μαρσίπιον*, που ήταν μικρός, συνήθως δερμάτινος, *θύλακας, κλειόμενος δια σπασέως του στομίου αυτού* (σύσπαστα βάλαντια) *ή δι' ιμάντος ή σειραδίου* (ποδός), *δι' ου αναρτάται εκ του τραχήλου ή εκ της ζώνης και προοριζόμενος προς φύλαξιν χρημάτων. Ο Ερμής παρίσταται συνήθως κρατών εν τη χειρί βάλαντιον.*(Πλάτων, *Σύμμεικτα*, 404)

Κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους το πουγγί ήταν και νομισματική μονάδα που ισοδυναμούσε με 250 δηνάρια, ενώ κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας ισοδυναμούσε με 500 γρόσια, που ήταν ισοδύναμα με £4.10.0 (4 ½ αγγλικές λίρες). (Βλ. Κ. Μυριανθοπούλου, *Χατζηγεωργάκις Κορνέσιος ο Διερμηνεύς της Κύπρου 1779-1809*, Εν Λευκωσία 1934, σσ. 46-47, 48, 247. Το πουγγί ήταν ένα πολύ συνηθισμένο μέτρο που χρησιμοποιούσαν οι Τούρκοι αξιωματούχοι, όταν ήθελαν να καθορίσουν το ύψος του ποσού για την προσφορά ή την εξαγορά κάποιας παραχώρησης ή εκδούλευσης. Ο Ομέρ Βρυώνης προσέφερε 10 πουγγιά σ' όποιον θα πατούσε πρώτος το πόδι του στο Χάνι της Γραβιάς (8 Μαΐου 1821). Όμως ο Οδυσσέας Ανδρούτσος υπερασπίστηκε σθεναρά το Χάνι και απέδειξε περίτρανα την ανδρεία και τις εξαιρετικές στρατιωτικές του ικανότητες, αφού μόνο με 118 παλικάρια, από τα οποία μόνο δύο σκοτώθηκαν, κατατρόπωσε τις δυνάμεις του Ομέρ Βρυώνη και με τη νίκη του εμπόδισε την εισβολή των Τούρκων στην Πελοπόννησο).

Το πουγγί χρησιμοποιήθηκε ως νομισματική μονάδα και για τον καθορισμό του φόρου που η Αγγλία κατέβαλλε κάθε χρόνο υπό μορφή ενοικίου για την υπό της Τουρκίας παραχώρηση σε αυτήν της Κύπρου. Η παραχώρηση του νησιού έγινε το 1878 μετά την ήττα της Οθωμανικής

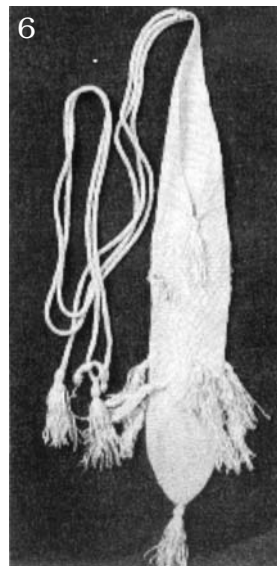
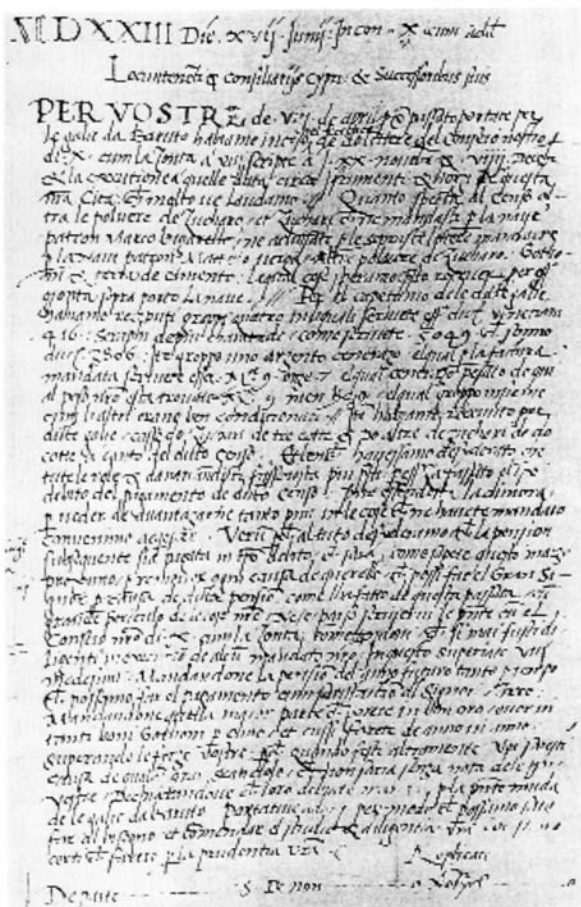

αυτοκρατορίας από τη Ρωσία με βάση τη «Συμφωνία αμυντικής Συμμαχίας μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και Τουρκίας» που συνομολογήθηκε μεταξύ της βασίλισσας Βικτώριας και του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Β΄. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, η Αγγλία δεσμευόταν να βοηθήσει τον Σουλτάνο να αμυνθεί στρατιωτικά από κάθε απόπειρα της Ρωσίας να κατακτήσει οποιεσδήποτε περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και σε αντάλλαγμα ο σουλτάνος παρέχώρησε την Κύπρο «να κατέχεται και να διοικείται από την Αγγλία». Η συμφωνία αυτή υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 4 Ιουνίου 1878 και ένα παράρτημά της, που φέρει ημερομηνία 1^η Ιουλίου 1878, περιλαμβάνει τον ακόλουθο όρο που αφορά στην ετήσια πληρωμή που η Αγγλία υποχρεούταν να καταβάλλει στην Τουρκία «Η Αγγλία

ΠΙΝ. 1: Επιτάφια Στήλη του Ιωάννη Πεταλούδη (1558). Από τη ζώνη του κρέμεται πουγγί (Μεσαιωνικό Μουσείο Λεμεσού).

ΠΙΝ. 2: Δωρητές της εκκλησίας της Παναγίας Καρδιοβαστάζουσας στα Καμινάρια. Από τη ζώνη του δεύτερου προσώπου κρέμεται πουγγί (πρώτο τέταρτο του 16ου αιώνα).

ΠΙΝ. 3: Στις 17 Ιουνίου 1523 το Συμβούλιο των Δέκα παρέλαβε τέσσερα πουγγιά που στάλθηκαν από την Κυβέρνηση της Κύπρου, τα οποία περιείχαν συνολικά 3806 δουκάτα, καθώς και ένα πουγγί που περιείχε ασημόσκονη. (A.S.V., Consiglio Dei Dieci, Misti, Reg. 46, f. 95. Από Αικατερίνη Αριστείδου, Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, τόμος Γ', Λευκωσία 1999, έγγραφο αρ. 76).

ΠΙΝ. 4-5: Δύο αντρικά πουγγιά του 19ου αιώνα. Το πρώτο στα αριστερά, βρίσκεται σε συλλογή του Ιδρύματος Πιερίδη στη Λάρνακα και το δεύτερο, δεξιά, ανήκει στο Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, C/1992/619.

ΠΙΝ. 6: Γυναικείο πουγγί του 19ου αιώνα. Από τη συλλογή του Λεβέντειου Δημοτικού Μουσείου Λευκωσίας, C/1990/487.

έπρεπε να καταβάλλει στην Υψηλή Πύλη ετήσιο φόρο υποτελείας οποιοδήποτε και αν είναι το πλεόνασμα των εσόδων έναντι των εξόδων στο νησί. Το πλεόνασμα αυτό έπρεπε να υπολογίζεται και να καθορίζεται με βάση τον μέσο όρο του πλεονάσματος στις εισπράξεις επί των δημοσίων δαπανών κατά τα τελευταία πέντε χρόνια της Τουρκοκρατίας, να είναι 22,936 πουγγιά, και να είναι δεόντως πιστοποιημένα».

Το πουγγίν, σακουλάκι κατασκευασμένο από ύφασμα ή δέρμα, εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται κατά τον Μεσαίωνα, καθώς και αργότερα και χρησίμευε για τη φύλαξη και μεταφορά χρημάτων.

Όπως βλέπουμε σε ταφόπετρες, χρησιμοποιείτο και ως στοιχείο συνοδευτικό της ενδυμασίας, κατά κανόνα εξάρτημα της ζώνης. Πουγγιά διακρίνονται σε επιτύμβιες πλάκες της περιόδου της Λατινοκρατίας. Μερικές από αυτές βρίσκονται στο Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου, στο Φρούριο της Λεμεσού. Η πιο χαρακτηριστική επιτάφια στήλη (ταφόπετρα) είναι του Ιωάννη Πεταλούδη που βρέθηκε στη Λευκωσία και βρίσκεται στο Μεσαιωνικό Μουσείο της Λεμεσού (στο Κάστρο με αριθ. 9). Η ταφόπετρα βρέθηκε στο χάνι του Κουλέρμου το 1910 και έχει τις εξής διαστάσεις: 171X62X14 εκ. Σ' αυτή διαβάζουμε ότι ο Ιωάννης Πεταλούδης, γιος του Ιαφούνη, πέθανε στις 2 Ιουλίου του 1558 (*«Εκοιμήθη ο δούλος (τ)ου Θε(ο)ύ Ιω(άννη)ς ο Πεταλούδης του Ιαφούνη εν μηνί Ιουλίω (τ)η ημέρα Τρίτη»*). Βλ. T. Chamberlayne, *Lacrimae Nicossienses. Recueil d'Inscriptions Funéraires la Plupart Françaises existent encore dans l' Ile de Chypre, suivi d' un Armorial Chypriote et d' une Description Topographique et Archéologique de la ville de Nicosie*, I, Paris 1894, σσ. 643, 663, 664, n. 83. A. Ιντιάνος, «Κυπριακά μεσαιωνικά μνημεία. Επιγραφές I», *Κυπριακαί Σπουδαί, Δ'*, Λευκωσία 1940, σσ. 29-30. Monique Rivoire – Richard, «Η Γοτθική τέχνη στην Κύπρο», *Ιστορία της Κύπρου*, εκδ. Θ. Παπαδοπούλλου, τόμ. Ε' μέρ. Β', σ. 1454. Πίν. XL. B. Imhaus, *Lacrimae Cypriae. Les larmes de Chypre*, Vol. I, Nicosie 2004, Planche 222, F. 530, σσ. 277, 626. Vol. II, Planche 306, F. 530, σ. 264). Την ευγενή οικογένεια Ιαφούνη (Jaffuni) τη συναντούμε κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας. Η έκδοση που δημοσίευσε ο Κυριαζής δεν πρέπει να χρονολογείται στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, όπως πιστευόταν και από πολλούς άλλους ιστορικούς και ερευνητές μέχρι πρόσφατα, αλλά χρονολογείται μετά το 1558, που είναι το έτος θανάτου του Ιωάννη Ιαφούνη, αφού στην έκδοση που δημοσίευσε ο Κυριαζής τα εισοδήματά του τα εισπράττουν οι κληρονόμοι του *«Heredi del q. Ser Zuane Jaffuni»*. (Βλ. N. Κυριαζή, «Η Κύπρος υπό τους Λουζινιανούς», *Κυπριακά Χρονικά, Έτος ΙΓ'*, τεύχ. Α', Λάρνακα 1937, σ. 32. Αικ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα*

της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (1518-1529), τόμ. Γ', Λευκωσία 1999, σ. 280. Της ίδιας, «Χρονολόγηση, πατρότητα και σημασία ανώνυμης και άτιτλης βενετικής έκδοσης για την Κύπρο», *Επετηρίδα Κ.Ε.Ε.*, τόμ. XXVIII, Λευκωσία 2002, σσ. 76, 81-82. Της ίδιας, «Η πρώτη βενετική έκδοση για την Κύπρο το 1523 και τα αντίγρατά της. Παράλληλη διπλωματική έκδοση τριών χειρογράφων», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου*, τόμ. 8^{ος}, Λευκωσία 2008, σσ. 375, 399-380. Της ίδιας, «Άλλα δύο χειρόγραφα της πρώτης βενετικής έκδοσης για την Κύπρο», *Επετηρίδα Κ.Ε.Ε.*, τόμ. XXXIV, Λευκωσία 2008, σσ. 238, 244).

Κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας, η βενετική κυβέρνηση στην Κύπρο συχνά έστελλε χρήματα στη Βενετία μέσα σε πουγγιά. Αξίζει να δούμε μερικά έγγραφα σχετικά με αυτές τις αποστολές χρημάτων μέσα σε πουγγιά. Τα χρήματα που αποστέλλονταν μέσα σε πουγγιά προστατεύονταν ακόμη και σε περίπτωση βύθισης των πλοίων. (Βλ. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (1474-1508)*, τόμ. Α', Λευκωσία 1990, σσ. 241, 242).

Με επιστολές τους που απέστειλαν στη Βενετία ο τοποτηρητής και οι σύμβουλοί του πληροφορούσαν ανελλιπώς τον Δόγη και ολόκληρο το Συμβούλιο των Δέκα για όλα τα θέματα που χειρίζονταν. Μαζί με τις επιστολές αυτές οι Βενετοί αυτοί αξιωματούχοι συχνά απέστειλαν χρήματα με συναλλαγματικές και με πουγγιά (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, σ. XIX).

Στις 7 Μαρτίου 1499 ο τοποτηρητής της Κύπρου Andrea Venerio και οι δύο σύμβουλοί του σε επιστολή τους προς τον δόγη και το Συμβούλιο των Δέκα μεταξύ άλλων τους πληροφορούν ότι το πλοίο του καπετάνιου Pasquale Vidal ναυάγησε στη Λάρνακα το βράδυ της 27^{ης} Φεβρουαρίου 1499. Τα χρήματα, που προορίζονταν για τη Βενετία και ήταν μέσα σε μια κάσσα (κιβώτιο) από 31 πουγγιά, διασώθηκαν και θα καταβληθεί κάθε προσπάθεια για τη διάσωση και του υπόλοιπου φορτίου. Η ανέλευση του φορτίου ήταν δύσκολη, επειδή το πλοίο βρισκόταν σχεδόν εξολοκλήρου κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, σσ. 238, 241, 242, *έγγρ. αρ.* 37).

Στις 19 Απριλίου 1504 ο τοποτηρητής της Κύπρου Petrus Balbi και ο σύμβουλός του Antonius Maurocenus σε επιστολή τους προς τον δόγη και το Συμβούλιο των Δέκα μεταξύ των άλλων τους αναφέρουν ότι με την εμπορική νάβα (πλοίο) Bernarda, που έκανε συχνά το δρομολόγιο Βενετίας-Κύπρου-Βενετίας, έστειλαν δύο πουγγιά των 300 δουκάτων το κα-

δένα. (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, σσ. 305, 307, 308, έγγρ. αρ. 69 και 70).

Στις 3 Μαΐου 1504 ο τοποτηρητής της Κύπρου Petrus Balbi και οι σύμβουλοί του σε επιστολή τους προς τον δόγη και το Συμβούλιο των Δέκα τους πληροφορούν ότι με την εμπορική νάβα Bernarda του καπετάνιου Piero de Bartholi αποστέλλουν στη Βενετία ένα πουγγί χρήματα, που περιέχει 305 ½ δουκάτα. Απ' αυτά τα 300 δουκάτα αποτελούν εισπράξεις από απελευθερώσεις παροίκων, ενώ τα 5 ½ δουκάτα αντιπροσωπεύουν τη διαφορά, επειδή τα νομίσματα που περιέχει το πουγγί δεν είναι χρυσά. Ένα δεύτερο πουγγί με άλλα 300 δουκάτα θα σταλεί στη Βενετία με την ίδια νάβα, που θα αποπλεύσει εντός των προσεχών λίγων ημερών (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, σσ. 309-310, 312, 313, 314, έγγρ. αρ. 71, 72, 73 και 74).

Στις 28 Ιανουαρίου 1511 ο τοποτηρητής της Κύπρου Nicolaus Pisanus και οι σύμβουλοί του σε επιστολή τους προς τον δόγη και το Συμβούλιο των Δέκα τους αναφέρεται ότι αποστέλλουν στη Βενετία με τη νάβα του καπετάνιου Zuani di Stefani δύο πουγγιά που περιέχουν χρυσά και άλλα νομίσματα αξίας 1.000 δουκάτων. (Βλ. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (1509-1517)*, τόμ. Β', Λευκωσία 1994, σσ. 92, 94. έγγρ. αρ. 37).

Στις 3 Ιουλίου 1515 ο τοποτηρητής της Κύπρου Joannes Paulus Gradonico και οι σύμβουλοί του σε επιστολή τους προς τον δόγη και το Συμβούλιο των Δέκα τους σημειώνουν ότι αποστέλλουν στη Βενετία με τη νάβα Bernarda του καπετάνιου Andrea Negro δύο πουγγιά που περιέχουν 2.097 σαράφια (χρυσά νομίσματα). (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας*, τόμ. Β', σσ. 282, 283. έγγρ. αρ. 151).

Στις 17 Ιουνίου 1523 το Συμβούλιο των Δέκα απαντά σε αλληλογραφία που πήρε από την κυβέρνηση της Κύπρου και αναφέρει ότι παρέλαβε τέσσερα πουγγιά που περιείχαν 416 δουκάτα και 5.049 σαράφια, που συνολικά αντιστοιχούσαν με 3.806 δουκάτα, καθώς και ένα πουγγί που περιείχε σκόνη αργύρου (ασημόσκονη) που η κυβέρνηση της Κύπρου έστειλε με τον καπετάνιο των γαλερών της Βηρυτού. (Βλ. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (1518-1529)*, τόμ. Γ', Λευκωσία 1999, σσ. 153, 154, έγγρ. αρ. 76).

Τα εμπορεύματα (κυρίως υφάσματα), που προορίζονταν για την αποπληρωμή του φόρου υποτελείας της Κύπρου προς τον Τούρκο σουλτάνο

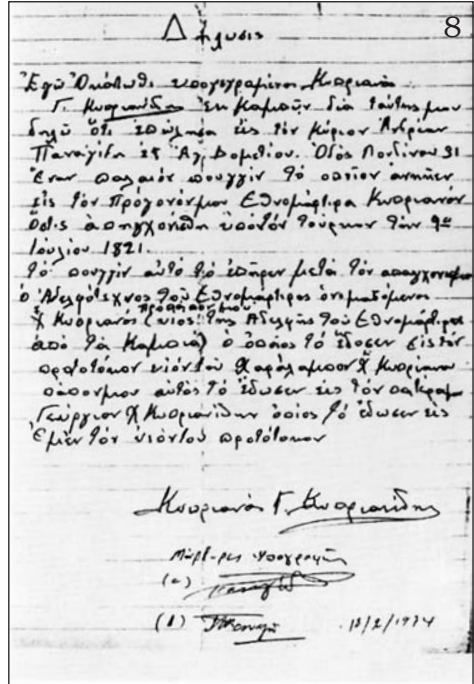
αποστέλλονταν στη Βενετία με βενετικές γαλέρες που εκτελούσαν το δρομολόγιο της Βηρυτού. Οι γαλέρες αυτές αποκαλούνταν και ως *γαλέρες της Βηρυτού*. Τα εμπορεύματα αυτά φορτώνονταν στις γαλέρες κατά την επιστροφή τους από το δρομολόγιο της Βηρυτού και μεταφέρονταν στη Βενετία για να σταλούν απ' εκεί στην Πύλη. Για τη μεταφορά των εμπορευμάτων αυτών από την Κύπρο στη Βενετία, το Συμβούλιο των Δέκα κατέβαλλε στους καπετάνιους των γαλερών τα ανάλογα ναύλα. Όμως για τη μεταφορά πουγγιών με χρήματα από την Κύπρο στη Βενετία το Συμβούλιο των Δέκα δεν κατέβαλλε οποιοδήποτε ναύλο, επειδή τα χρήματα της Γαληνοτάτης, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, οι καπετάνιοι των γαλερών ήταν υπόχρεοι να τα μεταφέρουν δωρεάν. (Βλ. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, *Ανέκδοτα έγγραφα της Κυπριακής Ιστορίας από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (1530-1540)*, τόμ. Δ', Λευκωσία 2003, σσ. 104, 105, έγγρ. αρ. 42).

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1535 το Συμβούλιο των Δέκα διατάσσει την κυβέρνηση της Κύπρου από τώρα και στο εξής τα χρήματα του δημόσιου ταμείου της Κύπρου να τα αποστέλλει στη Βενετία σε μετρητά και όχι σε συναλλαγματικές. Τα χρήματα αυτά συστήνει να αποστέλλονται σε πουγγιά, και μάλιστα τα χρήματα κάθε Γραφείου να τοποθετούνται σε ξεχωριστό πουγγί, με τις γαλέρες της Βηρυτού, που κάθε χρόνο επιστρέφουν στη Βενετία. Αυτές οι γαλέρες, σύμφωνα με τους νόμους της Βενετίας, θα μεταφέρουν τα πουγγιά αυτά δωρεάν, χωρίς την καταβολή οποιωνδήποτε ναύλων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, με την επιστροφή των γαλερών της Βηρυτού, το κάθε Γραφείο μπορεί να έχει αμέσως τα χρήματά του. (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, τόμ. Δ', σσ. 201, 202). Οι γαλέρες, που εκτελούσαν τακτικά δρομολόγια και ταξίδευαν μαζί με άλλα πλοία παραταγμένα σε φάλαγγα σχηματίζοντας τη γνωστή *νηοπομπή ή караβάνι πλοίων*, ένεκα του όγκου και του πολυπληθούς πληρώματός τους δεν προσβάλλονταν εύκολα από πειρατές, και έτσι χρησιμοποιούνταν για την ασφαλή αποστολή του φόρου υποτέλειας που η Κύπρος κατέβαλλε κάθε χρόνο στον Τούρκο σουλτάνο).

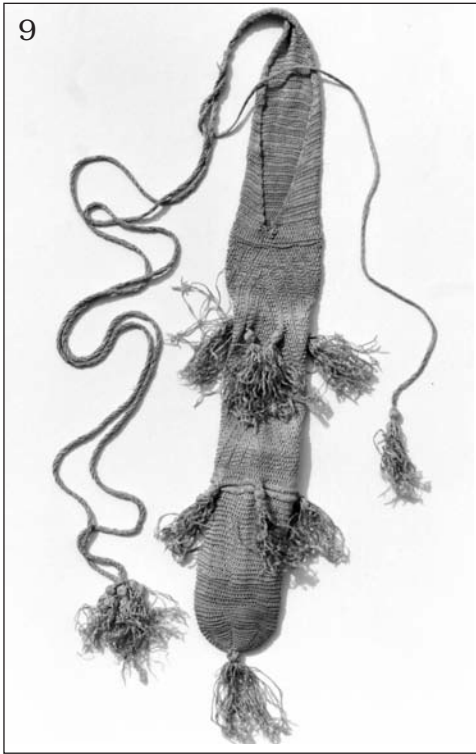
Σε εκκλησίες που κτίστηκαν στην Κύπρο κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας τον 16^ο αιώνα υπάρχουν τοιχογραφίες όπου στις ζώνες των δωρητών διακρίνονται πουγγιά. Ένα τέτοιο πουγγί κρέμεται από τη ζώνη του δεύτερου δωρητή τοιχογραφίας που σώζεται σε μια μικρή ξυλόστεγη εκκλησία που χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα, αφιερωμένη στην Παναγία (Καρδιοβαστάζουσα) και βρίσκεται σε ύψωμα στο δυτικό άκρο του χωριού Καμινάρια. Η εκκλησία αρχικά ήταν κατάγραφη, με την πάροδο, όμως, του χρόνου πολλές από τις τοιχογραφίες της, αρ-

7

8

9

ΠΙΝ. 7: Προσωπογραφία του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού όταν ήταν ιερομόναχος. Φιλοτεχνήθηκε στο Ιάσιο το 1801, (Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά).

ΠΙΝ. 8: Το πωλητήριο έγγραφο, γραμμένο σε χαρτί καντριγιέ (Κόλλα του τεστέ) με το οποίο πωλήθηκε το πουγγί του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού στις 18/2/1974.

ΠΙΝ. 9: Το πουγγί του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (Φωτ. Αρχείο Αικατερίνης Χ. Αρτιστείδου).

κετές από τις οποίες έχουν δυτική επίδραση και χρονολογούνται στο πρώτο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα, καταστράφηκαν. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται και η μισοκαταστρεμμένη σήμερα αναθηματική τοιχογραφία, που βρίσκεται στον βόρειο τοίχο και απεικονίζει τους δωρητές του ναού, μία γυναίκα και τα τρία παιδιά της, με καπέλα, που θυμίζουν φλαμανδική ζωγραφική και ντυμένους με δυτική ενδυμασία της εποχής. Η επιγραφή που συνόδευε την τοιχογραφία έχει καταστραφεί. (Βλ. Κ. Κοκκινόφτας, *Τα Καμινάρια*, Λευκωσία 2009, σσ. 244-248 (Η Παναγία η Καρδιοβαστάζουσα) όπου και η σχετική βιβλιογραφία). Πρόκειται πιθανότατα για την οικογένεια, στην οποία ανήκε κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας η περιοχή, αφού τα χωριά Πάνω και Κάτω Καμινάρια ήταν τότε φέουδο και περιλαμβάνονταν σε εμβλαείο (διοικητική περιφέρεια) της Μαραδάσας που ανήκε στον Κόμη της Έδεσσας, και αποτελείτο από 28 χωριά (Βλ. Αικ. Αριστείδου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 284 (Casal Arano Caminaria, Casal Cato Caminaria)).

Πουγγιά διακρίνονται και σε τοιχογραφίες εκκλησιών που φιλοτεχνήθηκαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ένα τέτοιο πουγγί κρατεί η γυναίκα του δραγομάνου Κωνσταντίνου Χριστοφάκη που εικονίζεται στην τοιχογραφία της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου της Άρπερας, που βρίσκεται στην επαρχία Λάρνακας. Η εκκλησία κτίστηκε ή καλύτερα ανοικοδομήθηκε από τον δραγομάνο Κωνσταντίνο Χριστοφάκη το 1745.

Τα πουγγιά είχαν ευρύτερη διάδοση σε Ευρώπη και Ανατολή, και ήταν έργα τέχνης που χρησιμοποιούσαν άνδρες και γυναίκες.

Η τέχνη της κατασκευής πουγγιών στην Κύπρο ήταν γνωστή από τα παλιά χρόνια. Τα πουγγιά συγκαταλέγονταν μεταξύ των φημισμένων ειδών που η Κύπρος έστελλε στο εξωτερικό είτε μέσω του εμπορίου είτε μέσω των ξένων περιηγητών, προσκυνητών και πληρωμάτων των πλοίων που επισκέπτονταν το νησί και μεταξύ άλλων κυπριακών ειδών τέχνης αγόραζαν και έπαιρναν μαζί τους. Αυτά ήταν διαφόρων ειδών, από τα πιο απλά καθημερινής χρήσης μέχρι τα σύνθετα και πολυτελείας που ξεχώριζαν για την τεχνοτροπία και τα υλικά κατασκευής τους. Τα απλά χρησιμοποιούνταν από τα ευρύτερα στρώματα ενώ τα πολυτελείας, που ήταν και πολύ ακριβότερα, αγοράζονταν από ευπορότερους ντόπιους ή ξένους για προσωπική χρήση και αποτελούσαν μέρος ή συμπλήρωμα της επίσημης ενδυμασίας τους, ή προσφέρονταν ως δώρα σε εκλεκτούς φίλους ή αξιωματούχους της εποχής. Αυτά ήταν διαφόρου μεγέδους και σχήματος, μονόχρωμα ή πολύχρωμα, δερμάτινα, υφαντά ή πλεκτά με σμιλί από μετάξι και άλλα υλικά, διακοσμημένα με διάφορα σχέδια,

φούντες, πετρούδες και χάντρες. Μερικά από αυτά ήταν κεντημένα ακόμη και με χρυσοκλωστή.

Τα μεταξωτά πουγγιά της Λευκωσίας αναφέρονται ως είδη παραγωγής και εξαγωγής τόσο κατά τον Μεσαίωνα όσο και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Το 1873 ο Louis Salvator, αρχιδούκας της Αυστρίας ταξίδευσε στην Κύπρο και τον εντυπωσίασε η πρωτεύουσα του νησιού. Στο βιβλίο του *Λευκωσία η πρωτεύουσα της Κύπρου* αναφέρει τα πουγγιά μεταξύ των εμπορευμάτων που είδε στο γυναικοπάζαρο της Παρασκευής: «... πλεκτά πουγγιά ένα γρόσι το κομμάτι, πλεκτά πουγγιά κاپνού, μερικά πολύχρωμα, άλλα φτιαγμένα από ξένο μετάξι, κεντημένα με χρυσοκλωστή». (L. Salvator, *Levkosia die Hauptstadt von Cypern*, Praga 1873 (*Levkosia capital of Cyprus*, London 1881, 1983).

Υπάρχουν τα ανδρικά και τα γυναικεία πουγγιά, μερικά από τα οποία διασώζονται στο Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Λευκάρων, στη Συλλογή του Ιδρύματος Πιερρίδη στη Λάρνακα, στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Γεροσκήπου και αλλού.

Το αντρικό πουγγίν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας τυλιγόταν σε μονό κορδόνι και κρυβόταν σε εσωτερική πτυχή της ζώστρας, για να μην γίνεται ορατό. Είχε επίσης άλλα διπλά κορδόνια, γεγονός που επέτρεπε στον κάτοχό του, αν το ήθελε, να το περνά από τον τράχηλο (λαιμό και σβέρκο) και έτσι ούτε σ' αυτή την περίπτωση γινόταν ορατό, αφού το έκρυβε κάτω από τα ενδύματά του. Είχε σχήμα στενόμακρου σακουλιού και συνήθως ήταν κατασκευασμένο από μαλακό υλικό, γεγονός που διευκόλυνε το τύλιγμά του.

Το πουντζίν που συνόδευε την κυπριακή φορεσιά από τον 18^ο αιώνα ήταν ρούχινο ή πλεκτό με μεταξωτή κλωστή στο φυσικό υπόλευκο χρώμα, το κουκκουλάρικο, με κλωστή του αδραχτιού. Μερικές φορές το στόλιζαν με χρωματιστές πετρούδες, χάντρες και φλοκκούδκια.

Στο Σκευοφυλάκιον της Ιεράς Μονής Μαχαιρά σώζεται το πουντζίν του εθνομάρτυρα Αρχιεπισκόπου Κυπριανού που απαγχονίστηκε την 9^η Ιουλίου 1821 (Για τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και τη σχετική βιβλιογραφία βλ. *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της Πίστεως και της Πατρίδος*, Έκδ. Ιεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Μαχαιρά, 2008 και *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος, Αρχεῖον κειμένων*, Έκδ. Ιεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Μαχαιρά, Κύπρος 2009). Είναι ένα αντρικό πουγγί στενόμακρο, από υπόλευκη μεταξωκλωστή, πλεγμένο με «σμιλί» και είναι διακοσμημένο με φούντες. Σε φούντες απολήγουν και τα κορ-

δόνια του. Το μήκος του είναι 46 εκ. και το πλάτος 5 εκ. Κλείνει σουρώνοντας με διπλό κορδόνι που διακοσμείτο με φούντες στα άκρα και οι διαστάσεις του είναι, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, 46Χ5 εκ. Το μονό κορδόνι έχει μήκος 39 εκ. και απολήγει σε μια φούντα 5 εκ. Αυτό χρησίμευε για να το βάζει ο Αρχιεπίσκοπος στη ζώνη του, ενώ με το διπλό κορδόνι, που περνώντας το από τον τράχηλο (λαιμό και αυχένα), μπορούσε κάποιος να κρύψει το πουγγί κάτω από τα ρούχα του, έχει μήκος 63 εκ. και απολήγει πάλι σε φούντες 5 εκ. Το άνοιγμα του τριγώνου, από το οποίο ο κάτοχος του έβαζε τα κρήματα στο πουγγί, είναι 18 εκ. Σε απόσταση 7 εκ. από το τέλος του ανοίγματος του τριγώνου υπάρχει διακόσμηση αποτελούμενη από 4 φούντες που είναι στερεωμένες γύρω- γύρω από το πουγγί. Έντεκα εκατοστά μετά την πρώτη διακόσμηση υπάρχει και δεύτερη διακόσμηση, ίδια με την πρώτη, αποτελούμενη και πάλιν από φούντες τοποθετημένες και αυτές γύρω από το πουγγί. Το πουγγί αυτό φτιάχτηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα ή αρχές του 19^{ου} αιώνα. Δεδομένης της ωραιότητας και σπάνιας πολυτέλειας φημολογείται ότι αυτό κατασκευάστηκε στην Κωνσταντινούπολη.

Αυτό το πουγκίν το αγόρασε στις 18 Φεβρουαρίου 1974 ο λογοτέχνης-ποιητής Ανδρέας Παναγίδης από τον Κυπριανό Γ. Κυπριανίδη, ο οποίος το κληρονόμησε από τον προπάππο του Χ΄ Κυπριανό (γιο της αδελφής του Εθνομάρτυρα Κυπριανού), ο οποίος το έδωσε στον πρωτότοκο γιο του, Χαράλαμπο, και αυτός με τη σειρά του στον πρωτότοκό του γιο Γεώργιο και αυτός στον πρωτότοκο γιο του Κυπριανό. Ο Ανδρέας Παναγίδης το 1990 μου μίλησε για το πουγγί αυτό και είχε την ευγενή καλοσύνη να μου το εμπιστευθεί για κάποιο διάστημα για να το μελετήσω. Επίσης μου επέτρεψε να το φωτογραφίσω, ενώ ταυτόχρονα έδωσε στη διάθεσή μου και το πωλητήριο έγγραφο, ημερομηνίας 18 Φεβρουαρίου 1974, βάσει του οποίου το αγόρασε από τον Κυπριανό Κυπριανίδη, απόγονο της αδελφής του Κυπριανού Μαρίας. Αργότερα, στις 15 Δεκεμβρίου 2007, το δώρισε στην Ιερά Μονή Μαχαιρά όπου σήμερα φυλάσσεται στο Σκευοφυλάκιο της Μονής. Δράττομαι της ευκαιρίας αυτής να ευχαριστήσω και δημόσια τον κ. Ανδρέα Παναγίδη για την παραχώρηση του πουγγίου και του εγγράφου προς μελέτη, τις πολύ χρήσιμες πληροφορίες που μου έδωσε και ταυτόχρονα να τον συγχαρώ τόσο για τη διαφύλαξη του σημαντικού και πολύτιμου αυτού κειμηλίου με την τόσο σπάνια ιστορική, εθνική και καλλιτεχνική αξία, όσο και για την αξιέπαινη χειρονομία του να το δωρίσει στην Ιερά Μονή Μαχαιρά.

Ακολουθεί το πωλητήριο έγγραφο, που είναι γραμμένο σε χαρτί καντριγιέ (κόλλα του τεστέ):